

ПАМ'ЯТІ АКАДЕМІКА Л.А. ОРБЕЛІ

Янчик Г.В. , доцент

Сумський державний університет, кафедра фізіології і патофізіології

50 років тому не стало всесвітньовідомого вченого-фізіолога, академіка АН СРСР, Героя Соціалістичної праці, генерал-полковника Орбелі Леона Абгаровича. Сімнадцятирічним підлітком Орбелі вперше переступив поріг Військово-медичної академії (ВМА), в стінах її став військово-морським лікарем, приват-доцентом, професором кафедри фізіології, начальником академії. Тут він зустрів людей, які визначили його наукову кар'єру.

Наукова діяльність цього вченого розпочалась в фізіологічному відділі Інституту експериментальної медицини в Ленінграді під керівництвом академіка І.П. Павлова. Це були експерименти на собаках по виробці умовних рефлексів. Творчі здібності майбутнього вченого, неабияка цікавість до експериментальних досліджень, організаторський талант привернули до себе увагу ще коли Орбелі був студентом ВМА. Пошуки нових методичних підходів для вивчення функцій організму привели його в наукові лабораторії Німеччини, Англії, Італії. Через декілька років оригінальні методичні підходи, запропоновані Орбелі, дали можливість отримати нові дані з фізіології системи виділення.

Основну частку своєї творчої діяльності вчений присвятив вивченню функцій організму в еволюційному аспекті. В монографії "Еволюция функций нервной системы" вчений розкрив основні етапи розвитку еволюційного напрямку в фізіології і визначив конкретні задачі еволюційної фізіології. В результаті Л.А. Орбелі став засновником еволюційної фізіології.

Вивчаючи процеси координації рухових функцій, Л.А. Орбелі створив концепцію динамічності спинномозкової координації рухових актів. Він розглядав їх формування з позицій онто- і філогенезу. Ця концепція внесла значний вклад в науку про еволюцію поведінки і поглибила знання про вищу нервову діяльність.

Новим етапом в діяльності школи Л.А. Орбелі стали дослідження ролі мозочка в організмі. Було встановлено зв'язки мозочка з симпатичною нервовою системою (СНС), з гіпоталамусом і великими півкулями. 25-річні дослідження ролі СНС і мозочка дозволили Орбелі Л.А. створити теорію адаптаційно-трофічної функції СНС в організмі. Було визначено, що мозочок регулює функціональний стан нижніх відділів ЦНС і виконує роль першого помічника великих півкуль в механізмах координації рухової активності. За цю роботу його було нагороджено золотою медаллю і премією ім. І.П. Павлова АН СРСР.

Л.А. Орбелі був добре знайомий з викладанням експериментально-медичних дисциплін в університетах Європи і Америки. Він розширив лекційний курс з фізіології: крім фізіології травлення і вищої нервової діяльності, в університеті стали викладатись загальна нейрофізіологія, фізіологія органів чуття, виділення, ендокринна система, система кровообігу і дихання. В лекціях Л.А. Орбелі не було пишної риторики і зовнішнього лоску, зате обов'язково викладались історія розвитку наукового напрямку і були розповіді про творчість вчених.

Як результат фундаментальних досліджень Л.А. Орбелі залишив в спадщину понад 200 наукових робіт, в яких проведено глибокий аналіз питань взаємодії організму з навколишнім середовищем. І тепер з великим інтересом ми перечитуємо лекції Л.А. Орбелі з фізіології вищої нервової діяльності, вегетативної нервової системи та органів чуття. Обеліски перед Інститутом фізіології в Єревані та перед Інститутом еволюційної фізіології і біохімії в Санкт-Петербурзі нагадують нам про його величезний вклад в науку.

Яскраві сторінки творчої діяльності великого фізіолога, наукова спадщина академіка Л.А. Орбелі, залишили глибокий слід не тільки в фізіології, але й в світовій медичній науці і є прикладом самовідданої праці видатного вченого.